

Inhoud in vogelvlucht

<i>Inleiding</i>	1
<i>Deel I: Wat is filosofie?</i>	11
Hoofdstuk 1: Grote denkers, diepe gedachten	13
Hoofdstuk 2: Filosofie als activiteit	21
Hoofdstuk 3: De begeerte naar wijsheid	27
<i>Deel II: Hoe kunnen we kennen?</i>	41
Hoofdstuk 4: Geloof, waarheid en kennis	43
Hoofdstuk 5: De uitdaging van het scepticisme	57
Hoofdstuk 6: De werkelijkheid van fundamentele overtuigingen	73
<i>Deel III: Wat is het goede?</i>	89
Hoofdstuk 7: Wat is goed?	91
Hoofdstuk 8: Geluk, voortreffelijkheid en goed leven	105
Hoofdstuk 9: Ethische regels en moreel karakter	123
<i>Deel IV: Kunnen wij aanspraak maken op ware vrijheid?</i>	137
Hoofdstuk 10: Lot, bestemming en jij	139
Hoofdstuk 11: Gangbare opvattingen over vrijheid	151
Hoofdstuk 12: De menselijke factor in de wereld	159
<i>Deel V: Het onvoorstelbare, onzichtbare ik</i>	165
Hoofdstuk 13: Wat is een individu?	167
Hoofdstuk 14: Het pleidooi voor het materialisme	179
Hoofdstuk 15: Het pleidooi voor het dualisme	191
<i>Deel VI: Hoe staat het met de dood?</i>	201
Hoofdstuk 16: Stof tot stof: angst en leegte	203
Hoofdstuk 17: De dood – en de filosofische vertroosting	213
Hoofdstuk 18: Is er leven na de dood?	227
<i>Deel VII: Bestaat God?</i>	247
Hoofdstuk 19: Twee wereldbeelden	249
Hoofdstuk 20: Theïstische visies	259
Hoofdstuk 21: Het probleem van het kwaad	279

<i>Deel VIII: De zin van het leven</i>	299
Hoofdstuk 22: Wat is de zin van het leven?	301
Hoofdstuk 23: De weddenschap van Pascal: vergok je leven	313
Hoofdstuk 24: Succes en geluk in het leven	327
<i>Deel IX: Het deel van de tientallen</i>	343
Hoofdstuk 25: Tien grote filosofen	345
Hoofdstuk 26: Tien grote vragen	355
<i>Index</i>	367

Inleiding

Wat ik hoop is dat de filosofie zich in haar volmaakte eenheid aan ons zal voordoen; zoals ook de uitgestrektheid van het firmament zich opent voor onze vorsende blik! Een dergelijk schouwspel zal veel gelijkenis vertonen met het firmament. De filosofie zou ons allen beslist in verrukking brengen; en we zouden alles moeten achterlaten wat ons in onze onwetendheid van waarde leek.

– Seneca

Filosofie voor Dummies? Hoe bedenk je het! Is dat niet het ultieme oxymoron, een regelrechte contradictio in terminis, een bij voorbaat tot mislukken gedoemd project, een oefening in onzinnigheid, even bespottelijk als studieboeken met de titel *Hogere wiskunde voor peuters* of *Neurochirurgie voor uilskuikens*?

Nee. Niet noodzakelijk. Zo vond bijvoorbeeld Socrates, filosoof uit de klassieke Oudheid, van niet. Hij beweerde dat we allemaal als uilskuikens beginnen als het om de grote vragen gaat. We zijn pas gekwalificeerd om daadwerkelijk iets te leren als we nederig hebben erkend in feite niets zeker te weten.

Plato (428-347 voor Christus), de toegewijde leerling van Socrates, heeft er boeiende verslagen over nagelaten. Zo verhaalt hij dat Socrates het orakel van Delphi raadpleegde en door datzelfde orakel als de wijste man van Athene werd aangemerkt. Verbijsterd door deze uitkomst begon Socrates de lieden te ondervragen die door de Atheners 'wijs' werden genoemd. Al spoedig bemerkte hij dat deze 'wijzen', zodra het ging om fundamentele en belangwekkende vragen, nauwelijks iets te melden hadden. Door deze ervaringen begon hij langzamerhand te begrijpen dat zijn wijsheid bestond in het beseft van de belangrijkste onderwerpen nog niet de kleinste kleinigheid te weten, en hoe belangrijk het is er wel iets van te weten. Niet de zelfingenomen en zelfverzekerde intellectueel is het toonbeeld van wijsheid, maar de waarachtig geïnteresseerde, onbevooroordeelde waarheidszoeker.

Bill leest een passage voor waarin Socrates aan het woord is:

'De enige ware kennis is te weten dat je niets weet.'

Ted, helemaal verbaasd:

'Hoe is het mogelijk! Hij heeft het over ons!'

– Bill en Ted's Excellent Adventure

Het woord *filosofie* betekent eenvoudigweg 'liefde tot wijsheid'. Dat is niet te ver gezocht als je beseft dat liefde een belofte inhoudt en wijsheid gelijk is aan levensinzicht. Het toppunt van filosofie is de geestdriftige belofte fundamentele levenswaarheden en -inzichten te zoeken en te omarmen.

Ook Aristoteles (384-322 voor Christus) kwam in dit opzicht tot een belangrijke visie. Deze grote denker die gedurende lange tijd de leerling was van Plato en de leermeester van de destijds nog niet zo grote Alexander de Grote, stelde dat 'filosofie begint met verwondering'. En daar had hij gelijk in. Als we ons verwonderen over het leven en ons ervan kunnen doordringen dat er in feite niets vanzelfsprekend is, als we de grote vragen niet langer begraven onder futiliteiten, bezigheden en agenda's, zijn we hard op weg filosofen te worden. Door nadrukkelijk over deze onderwerpen na te denken en gedisciplineerd te leren redeneren, zijn we hard op weg goede filosofen te worden. Het is echter niet mogelijk filosoof te zijn zonder te handelen volgens de verworven inzichten. Om in de ware zin van het woord filosoof te zijn, is het noodzakelijk dat de wijsheid werkzaam wordt.

Niet hij die slechts wijs is in woorden is wijs, maar hij die wijsheid in daden weet om te zetten.

– Gregorius

Over dit boek

Een groot deel van mijn leven heb ik geworsteld met de vragen die in dit boek aan de orde komen. Ik studeerde theologie en filosofie aan de universiteit van North Carolina en mijn eindscriptie over godsdienstfilosofie groeide uit tot mijn eerste gepubliceerde boek. Aan Yale University schreef ik in zes jaar tijd zowel een theologisch als een filosofisch proefschrift. Van de intellectuele stenen moest ook de onderste worden gelicht. Mijn proefschriften werden mijn volgende twee boeken en mijn onderzoeken brachten mij tot de vraagstukken en inzichten die de basis vormen van de intenties die aan dit boek ten grondslag liggen.

De vijftien filosofische boeken die ik tot dusver schreef, vormen de wetenschappelijke voorbereiding voor dit boek. Maar de geestelijke activiteit in de koffiekamers en collegezalen van de universiteit, waaraan ik gedurende vijftien jaar als docent verbonden was, brachten mijn filosofische motor pas echt op gang en toonden mij de praktische uitwerking van de grote ideeën op een waarachtig leven.

De voordrachten die ik verzorgde werden uitstekend bezocht, maar bij de colleges *Inleiding in de filosofie* was het werkelijk een drukte van belang. Er was dan ook geen sprake van een futloze wandeling door de geschiedenis van de filosofie, geen monotone opeenstapeling van namen,

jaartallen, theorieën en voetnoten waarin elke relevantie voor de huidige tijd ver te zoeken is. Samen met mijn studenten koos ik voor een actieve, energieke benadering van de cruciale levensvragen, een benadering die uiteraard vergezeld moest gaan van de nodige dramatiek en humor.

Filosofische vraagstukken gaan vaak over serieuze onderwerpen, maar dat betekent niet dat je er slechts met een bedrukt gezicht naar kunt kijken. Het is wel degelijk mogelijk je prettig te voelen terwijl je nadenkt over belangwekkende onderwerpen. In mijn colleges putte ik dan ook even rijkelijk uit merkwaardige voorvallen in het alledaagse leven, als uit voorvallen waar de geschiedenis van de filosofie bol van staat. Verhalen over mijn eigen hobbelige gang door dit leven gaven de studenten juist het zetje in de rug dat ze nodig hadden om het belang van bepaalde filosofische vragen voor hun eigen leven in te zien – en soms bleek het zelfs mogelijk een eerste stap te doen in de richting van steekhoudende oplossingen.

Wie had kunnen denken dat filosofie zo overweldigend kon zijn?

– Een eerstejaarsstudent

Vanaf het ogenblik dat ik voor het eerst als docent de collegezaal betrad, beleef ik het unieke avontuur van de praktiserend filosoof die samen met mensen uit de hele wereld van gedachten wisselt en wereldbeelden ontwerpt. Ik voerde duizenden gesprekken met managers, officieren en opvoeders, met marktkooplui, boeren en kunstenaars. En ik stak er meer van op dan ik ooit voor mogelijk had gehouden.

Ik ontdekte hoeveel getalenteerde en schrandere mensen er zijn, ook in onze tijd – mensen die regelmatig een grote intelligentie aan de dag leggen en uitermate begaafd en vakbekwaam zijn; mensen die zich geen domoor willen voelen, ook niet als het gaat om de fundamentele levensvragen, al zullen ze wellicht moeite houden voldoende tijd te vinden voor een uitvoerig en systematisch onderzoek. In dit boek wil ik alles wat ik heb geleerd inzetten om de kloof te dichten die gaapt tussen de academische filosofie en het praktische leven waarmee iedereen elke dag te maken heeft.

Grote filosofen zijn altijd gericht op het doorgronden van het leven. Zij speuren naar diepe en degelijke inzichten omtrent deze en eventuele andere werelden. Voor hen is er niets wat absoluut vaststaat of vanzelfsprekend is. Zoekend en vragend proberen ze tot inzicht en begrip te komen of, zoals anderen het formuleren, ze proberen de 'verlichting' te bereiken. Wij mensen zijn er zonder uitzondering op uit de context te doorzien waarin zich ons leven in al haar verscheidenheid ontvouwt. Het doel van dit boek is juist daar een goed begin mee te maken.

In het land der blinden is eenoog koning.

– Apostolius

Deel I

Wat is filosofie?

The 5th Wave

By Rich Tennant

In dit deel...

In dit deel gaan we na wat filosofie is. Waarmee maakten al die baardmannen in wijde gewaden nu eigenlijk een begin? En hoe moeten we vandaag aankijken tegen het concept van een filosofische speurtocht naar wijsheid?

Hoofdstuk 1

Grote denkers, diepe gedachten

In dit hoofdstuk:

- ▶ Enkele gangbare misvattingen omtrent de filosofie die te danken zijn aan vermaarde denkers uit de geschiedenis
 - ▶ Onderzoek naar het belang van het onderzochte leven – het leven dat het waard is geleefd te worden
 - ▶ Een blik op de vraagstukken die bij onze zoektocht naar begrip aan de orde komen
-

Een conversatie die in onze tijd bepaald niet gebruikelijk is:

Hij: 'Wat zullen we vanavond eens doen, schat?'

Zij: 'Wat dacht je van wat filosofie?'

Hij: 'Uitstekend idee!'

Zij: 'Vraag even of de burens ook zin hebben!'

Goed, laten we er niet omheen draaien. Gedurende minstens een eeuw geniet de filosofie niet bepaald een benijdenswaardig aanzien in onze cultuur. Daar begint echter verandering in te komen. De diepste, uitdagendste en meest praktische activiteit van de geest is lang genoeg verkeerd begrepen. Daar gaan wij iets aan doen. Jij en ik, aan de hand van dit boek.

Krenten in de pap

Geen enkele geestelijke bezigheid is vaker verkeerd begrepen en ten onrechte belasterd dan juist de filosofie. De grote Amerikaanse historicus Henry Adams karakteriseerde de wijsbegeerte als niets anders dan 'het aandragen van ondoorgroendelijke oplossingen voor onoplosbare problemen'. Al in de zestiende eeuw verkondigde de Franse essayist Michel de Montaigne dat 'filosofie twijfelen betekent'. En wie houdt er nu van getwijfel? Filosofie is vaak oncomfortabel, omdat twijfelen huiveringwekkend kan zijn.

De negentiende-eeuwse filosofische wildeman Friedrich Nietzsche ging nog een stap verder door de filosofie te kenschetsen als 'een bom die gevaarlijk is voor iedereen die zich in de buurt waagt.' Het zal dan ook weinig verbazing wekken dat een voorloper van Nietzsche, de Engelse dichter John Keats, de vraag stelde: 'verschrompelt niet al het bekoorlijke zodra het in de greep raakt van de harteloze filosofie?'

In oude tijden klaagde de beroemde Romeinse staatsman en schrijver Cicero: 'Er is geen opvatting zo dwaas of ze is wel door een filosoof verdedigd.' Niettemin was Cicero zelf filosoof. En hoe zit het met al die anderen die het etiket filosoof kregen opgeplakt? Hoe moeten we die denkers beoordelen?

Andere liefhebbers van de filosofie

De volgende citaten geven aan hoe enkele prominente historische individuen dachten over filosofie en filosofen:

Filosofie is in zo hoge mate een twist-zieke dame, dat een man beter in juridische processen verwickeld kan zijn dan zich met haar in te laten.

– Sir Isaac Newton

Je hoort wel zeggen dat de metafysica gebrekkige redenen vindt voor wat we intuïtief al geloven.

– W. Somerset Maugham

Verwondering is het begin van alle filosofie, onderzoek is de voortgang, onwetendheid het resultaat.

– Montaigne

De filosofie rukt zelfs de engelen de vleugels uit ...

– John Keats

Uiteindelijk zijn alle filosofieën onzinnig, zij het dat sommige onzinniger zijn dan andere.

– Samuel Butler

Filosofie bestaat hoofdzakelijk uit filosofen die roepen dat alle andere filosofen ezels zijn. Doorgaans beargumenteren ze hun oordeel, waarbij ze al doende bewijzen zelf een ezel te zijn.

– H.L. Mencken

Als ik een gewest zou willen straffen, liet ik het door filosofen besturen.

– Frederik de Grote

Aan filosofen kunnen we slechts één ding overlaten: andere filosofen weerspreken.

– William James

Er is sprake van filosofie als de toehoorder niet weet waar de spreker over praat en de spreker niet weet wat hij zelf bedoelt te zeggen.

– Voltaire

Er is geen onwaarschijnlijkheid te bedenken of een filosoof heeft het geoperd.

– Descartes

(de vader van de moderne filosofie, hoe onaannemelijk dat ook mag schijnen)

In mijn jonge jaren heb ik oprecht geprobeerd filosoof te zijn, maar telkens gooide de mij aangeboren vrolijkheid roet in het eten.

– Oliver Edwards

Filosofen? Dwaas! Filosofen? Wereldvreemd! Filosofen? Zwevers! Alleen al bij het horen van het woord zien we het beeld van een verstrooide academicus gekleed in een morsig en verformfaaid kostuum. Een baardmans die zich met een stuurse blik op de kalende schedel krabt waarin zich een mysterieuze gedachtewereld ophoudt. Een zonderling die in grote letters loodzware termen als DOOD en WANHOOP op het bord kalkt.

In 1707 plaatste Jonathan Swift de volgende opmerking:

De uiteenlopende standpunten van de filosofen hebben zich over de wereld verspreid als een geestelijke plaag, zoals de doos van Pandora een plaag voor het lichaam was; het enige verschil is dat de filosofen geen sprankje hoop op de bodem achterlieten.

In ons eigen tijdsgewricht verbond de bekende journalist en literatuurcriticus H.L. Mencken zijn naam zelfs met de vaststelling dat 'er in de geschiedenis van de mensheid niet één geval bekend is van een gelukkige filosoof.' (Bedenk echter dat al deze lieden *mij* niet kenden!)

Waar gaat het hier nu eigenlijk om? Op de keper beschouwd moet filosofie het *tegendeel* zijn van zweverigheid en doemdenken. Filosofie dient opwindend te zijn, bevrijdend, provocerend, verhelderend, praktisch *en levendig*. Een filosoof moet eigenlijk kostelijk gezelschap zijn, het stralende middelpunt op elke party, de gangmaker van elk feest. (Het kan zijn dat ik het een tikkeltje overdrijf.)

Als wijsheid haalbaar is, dan moeten we haar niet alleen halen maar ook genieten.

– Cicero

Ik moet toegeven opgelucht te zijn dat bepaalde grote denkers niet mijn burens zijn. En de boeken van sommigen van hen hadden gerust, hoe zal ik het zeggen, iets minder doorwrocht mogen wezen. Nu ik toch zo openhartig ben, zal ik evenmin ontkennen enkele filosofen te hebben ontmoet die met het oog op hun sociale vaardigheden tot de minderbedeelden moeten worden gerekend – al studeerden zij zich dan ook een titel voor hun naam en publiceerden ze een aanzienlijke stapel onleesbare boeken. Het is ronduit jammerlijk dat dergelijke ambassadeurs van de filosofie soms ook nog voor een klas enthousiaste en soms ook verbijsterde leerlingen staan. Maar de dingen zijn niet altijd wat ze lijken.

Wijsheid gaat dikwijls schuil onder een sjofele mantel.

– Caecilius Statius

Als onvervalste menselijke activiteit kan en moet filosofie luisterrijk zijn. Om nog te zwijgen van het feit dat filosofen onze beste vrienden kunnen zijn. In deze samenhang is het wellicht gepast de befaamde dichter John Milton te citeren:

*Hoe magnifiek en verheven, de filosofie!
 Niet stuitend en jammerlijk zoals dwazen beweren,
 Maar welluidend als de luit van Apollo,
 Een onuitputtelijke bron van de fijnste nectar
 Vrij van de kater der buitensporigheid*

Gespierde taal, kortom.

Dat Cicero zijn irritatie uitsprak over slechte filosofen, verhinderde niet dat hij goede filosofen wel degelijk prees. Hij beschreef Socrates eens als 'de eerste die de filosofie op de marktplaats bracht.' Dit boek zal in menig opzicht in het voetspoor van Socrates treden. Ook ik wil de filosofie terugvoeren naar de marktplaats van de overdenkingen die een klemmend beroep doen op ieders aandacht. Ik heb mij voorgenomen enkele verheven ideeën terug op aarde te halen om hun relevantie te onderzoeken voor het leven van alledag. Mijn doel is het verhelderen van kwesties die werkelijk belangrijk zijn maar nauwelijks worden overdacht. Ik hoop dat we aan de hand van dit boek zullen uitgroeien tot verkenners van de geest, die zich gezamenlijk een weg banen door een woud van overwegingen. Daartoe zullen we enkele prikkelende ideeën en verrassende vraagstukken onder de loep nemen, en nieuwe perspectieven openen op alles wat we gewoon zijn te doen. We zullen niet in staat zijn een definitief antwoord te formuleren op elke vraag die zich aandient, maar de doorzetter zal bemerken meer progressie te boeken in het beoordelen – en begrijpen – van dergelijke vraagstukken dan hij ooit voor mogelijk hield. Nu en dan zal ik enkele dwaas ogende vragen stellen, maar als je werkelijk op de mogelijke antwoorden ingaat, ontvouwen zich verbazingwekkende vergezichten op het leven dat we leiden. Ons doel is niets minder dan een aanhoudende zoektocht naar wijsheid.

Alleen voor de wijze is het leven een festijn.

– Ralph Waldo Emerson

Zinnige onderzoeken van Socrates

Socrates hield ervan gewoon op straat of tijdens een of ander feest anderen bij een filosofisch gesprek te betrekken. In zijn ogen was filosofie geen gortdroge intellectuele bezigheid, geen spel voor muggenzifters en stoffige geleerden, maar een voorwaarde om goed te leven. Zijn beroemdste uitspraak luidde zelfs:

Een leven dat niet wordt onderzocht, is het niet waard geleefd te worden.